

Dr. Љубомир Бајаловић

347.457

Однос меничне мораторне камате према стопи меничног есконта

Штампарија „Шар“ — Књегиње Љубице 39

Б Е О Г Р А Д 1 9 4 4.

2599

Dr. Љубомир Бајаловић

Однос меничне мораторне камате према стопи меничног есконта

350/4

Штампарија „Шар“ — Књегиње Љубице 39

БЕОГРАД 1944.

Др. Љубомир Бајаловић

ОДНОС МЕНИЧНЕ МОРАТОРНЕ КАМАТЕ ПРЕМА СТОПИ МЕНИЧНОГ ЕСКОНТА

Деценијама већ доносе се по меничном дуговању пресуде по стереотипном петитуму: да се дужник осуди поред плаћања главног дуга и на плаћање мораторног интереса, — а у доказ обавезе на плаћање траженог мораторног интереса подноси се есконтна листа, са подацима о условима есконта и есконтне стопе. Суд, као што је познато, увек усваја овакав захтев.

У једном скорашњем конкретном случају, који смо респрављали пред судом, поновио се горе поменути захтев из тужбе за осуду на плаћање мораторног интереса, који се према тужбеном захтеву, и овога пута, оснивао на уговору о есконту садржаном у есконтној листи. На истакнуте приговоре дужникове, да је овакав захтев неумесан, јер није ниуколико у складу са законом, — и првостепени а и призивни суд прихватају ипак тужбено тражење, изричито, да, кад су странке уговориле камату, у оквиру максимизаног износа стопе, то је за њих закон и према томе обавезно; да је овај уговор заиста и склопљен, додаје суд, документује се садржином есконтне листе, а сам пак уговор о камати (у разумевању суда о мораторној камати) не подлежи никаквој законској забрани.

Износећи, најзад, предмет спора и пред Касациони суд, дужник је инсистирао на неправилном гледишту нижих судова по истакнутом питању меничне мораторне камате. Дужник је, наиме, изнео, да досуђивање мораторних камата на основу есконтне листе наилази на две непремостиве правне препреке. Прво, есконтна листа није докуменат познат законским прописима о меници. Слово и дух одредаба меничног права — поглавито §§-а 49 и 50 мен. зак. — не предвиђају уопште

есконтну листу као исправу из које се по закону о меници црпи неко право, те да би је менични поверилац могао употребити при остваривању таквих захтева на које има овлашћења по меничном праву.¹⁾ Друго, законодавац опредељује прецизно, које све своте могу бити предметом тражбеног захтева меничног повериоца. У духу овог схватања, сам менични закон, у својим прописима §§-а 47 и 48, предвиђа као своту из тражбеног захтева и мораторну камату и једновременно умераву висину њене стопе. Ово је, дакле, законско нормирање; и мораторне камате како по свом основу тако и по својој величини теку ex lege. Касациони суд се ипак није сложио са ожалбеним наводима туженог дужника већ је и он заузео становиште нижих судова, изјављујући дословно, да су дужникови ревизијски наводи неосновани, будући су странке камату уговориле ван менице, при самом есконту, што је по § 13 грађ. зак. допуштено као грађански правни уговор, јер камата не улази у меницу као њен састојак.

Тачно просуђивање исправности једног или другог од напред изложених гледишта може се извести само уз опрезну анализу елемената који улазе у састав појављеног проблема. И још више — ради што веће опрезности, треба свакако узети у оцену и оправданост позивања и темељења поменутих навода суда на поједине правне институције.

У приказаној судској расправи појављеног питања, конкурентно се истичу и један другим поткрепљују два правна — рецимо за сада назива: *менични есконт* односно *камашна ситиона меничног есконта* и *мораторна камашна из меничног регреса*. У ствари, сам конкретан случај није ништа друго до један стереотипан образац меничних дуговисних спорова, који потичу од правних односа започетих добијањем зајма на бази есконтовања менице а довршених регресним меничним поступком пред судом. Ово је врло честа појава у привредном саобраћају. Код пословања с меницама, у истину, имамо више правних оквира и облика, у којима се манифестују правни односи. Но пословна пракса веома често повезује у заједничку судбину

¹⁾ Овде ваља имати на уму да се, при оцени услова, има ли поверилац права на мораторну камату и на какву, не ради о доказном сретству у смислу процесног права већ о материјално-правним изворима овлашћења на чинице.

односе поникле из општих правних послова трасирања или индосирања менице са посебним условима правног посла есконтовања исте менице.²⁾ Наиме, меница је издата у корист ремитента — грисисте за исплату робу детаљисти (који на меници заузима место било трасанта било трасата т.ј. будућег акцептанта); ремитент пак, са своје стране, дугује неком пословном пријатељу баш исту своту на коју је издата меница и, по пристанку овог пословног пријатеља, цедира му своја права по меници т.ј. индосира менцу на овога; овај, међутим, у даном тренутку, затреба новаца и оде у банку, где путем есконтовања предметне менице дође до готовог новца. Читав низ послова са једном истом меницом!

У ствари, менично право, које је изграђено на извесним посебним начелима,³⁾ добило је саобразно томе и своју особену правну технику, да тако кажемо, своју механику т.ј. један посебан процес у стварању, измени одн. гашењу својих правних односа, сачињавајући тиме општу подлогу и општи оквир свеукупног менично-правног саобраћаја. У привредној пракси, међутим, пословање са меницама може се појавити још и под специјалним условима т.ј. уз садејство каквог правног посла, који баш и даје повода за појаву једне такве менице у саобраћају или за њено стављање у даљи промет. Тада се ови специјални услови т.ј. појављени правни послови уплићу у кретање речене оп-

²⁾ Lyon-Caen et Renault-Traité de droit commercial, Paris, 1925, t. IV, nos 701, 702, 704; Thaller et Percerou — Traité élémentaire de droit commercial, Paris, 1931, t. II, nos 1620, 1621; Georg Obst — Geld-Bank und Börsenwesen, Stuttgart, 1937, s.s. 142-157; John Delatre Falconbridge — The law of banks and banking-bills, notes, cheques, Canada, Toronto, 1929, p.p. 167, 168.

³⁾ Dr. J. Stranz u. Dr. M. Stranz — Staub's Kommentar zur Wechselordnung, Berlin und Leipzig, 1929, s. 33; R. Michaels — Wechselrecht, Berlin und Leipzig, 1932, s.s. 6,44; M. D. Chalmers — A digest of the law of bills of exchange, promissory notes, cheques and negotiable securities, 9th ed., London, 1926, p.p. LII, LIII; Falconbridge, op. cit., p.p. 491—501; Lyon-Caen et Renault, op. cit., nos 16-31, 46; Thaller et Percerou, op. cit., nos 1285—1307; Dr. T. Pavlović — Osnovi mеничног права i komentar novог меничног закона sa odnosnim zakonima i uredbama, Novi Sad, br. 35, str. 21—23; Dr. M. Stražnicki. — Udžbenik mеничног права, Zagreb, 1932. str. 47—52.

ште менично-правне технике и механике. Но, по природи а и према природи ствари, менично право има заворен круг услова код својих обавеза и овлашћења, у који одн. изван кога не може бити продирања. То је недвосмислен и бескомпромисан захтев начела *lex specialis-a*; изван групе менично-правних прописа, право не зна за друге формуле којима би се регулисавали креација, индосирање или какав други чин укључен у менични уговор одн. регулисавале последице ових правних дела; непримењивање менично-правних прописа, у овим приликама, одвело би нас небројеним арбитражним поступцима пониклим у личном укусу и нахођењу. Штетне резултате оваквог хаоса излишно је приказивати; правни саобраћај меница био би доведен у питање. Наравно, да право то не може толерирати. Речени услови одн. правни послови, са своје стране, задржавају своје специфичне особине, ниуколико не реметећи притом склад правне технике и механике меничног права. Тако, меница може бити предметом уговора о поклону. У овом случају, како креација менице тако и услови обвезивања путем стављања разних потписа на истој и, поред осталих других менично-правних радњи, најзад, и сам пренос права власништва на овој меници биће изведени стриктно према прописима меничног права. Питање пак услова и правних последица уговора о поклону, опредељиваће се и процењиваће се искључиво саобразно прописима грађанског права, који се односе на уговор о поклону, — као на пр.: важност усмено обећаног поклона т.ј. практично приказано, када би даривалац меницу заиста и трасирао у корист поклонопримца, али је ипак не би њему и предао;⁴⁾ затим услови порицања поклона: сиромаштво дародавчево или неблагодарност поклонопримчева. Идући, стога, даље током развоја ове мисли, видимо и закључујемо, да, када је уговор о поклону извршен т.ј. меница правоваљано предата у руке поклонопримцу, — нема више места за дејство прописа важећих за уговор о поклону — овај правни посао коначно је свршен;

⁴⁾ Но, као што ћемо већ ниже и сазнати, када би овакав трасант или индосант - дародавац био противу своје воље лишен менице (губитак, крађа) и ова тиме стављена у промет, — ни тада уговора о поклону не може бити, али ће, саобразно менично-правним одредбама, речени трасант одн. индосант бити одговоран по истој меници њеном поштом прибавиоцу — § 15 мен. зак.

даља судбина менице одвија се у крилу механизма законодавства о меници. Но, чак и за све време, док и грађанско-правни законски прописи о поклону и менично-правни прописи о издавању одн. преносу менице делују конкурентно — истодобно, исти, као што се установило, делују ипак сваки за себе, не стварајући никакву узајамност својим дејством. Наиме, ако је код предаје менице постојао *animus donandi*, било је онда и уговора о поклону са свима следствима односних законских одредаба, једновремено пак пренос менице на даропримца путем индосамента ствара и потпун менично-правни однос, повлачећи за собом сва одговарајућа дејства менично-правних одредаба; међутим, иако постоји речени *animus donandi*, меница би према вољи дародавчевој могла бити пренета и ректа-индосаментом на даропримца и овоме би тиме била одузета свака даља могућност да са истом меницом послује у оквиру менично-правних прописа, — њихово дејство би за убудуће било спречено. С друге пак стране, менично правни прописи деловаће неизоставно и неће их задржавати околност, што услед неблагодарности поклонопримца дародавац опозивањем уништава закључени уговор о поклону: поклоњена меница, коју је неблагодарни даропримац ставио даље у саобраћај, поштујући притом све прописе меничног права, неповратно ће отићи својим путем, а дародавац, овлашћен на опозивање, добиће повраћај поклона у виду новчане накнаде у висини меничне своте. Дакле, обе групе правних прописа могу једновременно дејствовати одн. једновременно дејствују; но, њихово дејство није узајамног карактера, они су једни од других потпуно независни.

Ова особеност у саобраћају меница опште је природе, јер се на истоветан начин манифестује код свих уговора са којима се по природи ствари може повезати било издавање менице било њено индосирање или какав други менично-правни чин. Ово се показује безбројним примерима, који се по вољи дају одмах исконструисати по угледу на горе изложене. Наравно, да ни код пословања искључиво и чисто трговачког обележја ова особеност не изостаје.

Један од послова чисто трговачко-правног обележја јесте већ раније поменути банкарски посао есконта, који, према датом нашем конкретном случају и пре-

ма већ датим објашњенима, бива у привредном саобраћају врло често повезан са правним послом менице. У односу на меницу, као и уговор о поклону, и есконт претставља сасвим самосталан посао, један вид основног трговачког посла, посве независног од правног посла менице. Практично пак, есконтовање меница приказује нам се као банкарска операција, путем које банкар издаје готов новац а за ово прима још недоспелу меницу, коју прималац речене своте преноси на банкара индосаментом. Ова исплата у готовом новцу врши се таквим обрачуном, по коме банкар од износа у меници означеног задржава извесну своту, израчунату с обзиром на дужину времена које остаје до рока менице а по извесном проценту, који носи назив *есконтна стопа*. У суштини ствари, за преносиоца менице овај посао јесте начин да дође до новца.⁵⁾ После наведених радњи т.ј. након ове исплате и овог индосирања менице, есконтни посао у целини је обављен, он је коначно завршен. Есконтни посао је, дакле, тесно затворен између означена два лица, тако, да у оквир есконтног посла нико други и ништа друго више не улази. Следствено томе, овај посао могли бисмо назвати спољним правним послом по меници одн. који се врши у вези са меницом, будући да он ниуколико не ремети — не мења услове самог меничног уговора; овај последњи претстављен је самим меничним слогом — меничном садржином, која у менично-правном саобраћају јесте једино важећа за меничне потписнике. Примером ће се ово још боље уочити. Меницу, коју сам добио бланко индосаментом, могу, саобразно пропису §-а 13 мен. зак., уступити лицу, код кога исту есконтујем било што ћу ставити свој потпис на меници у својству индосанта било што ћу је предати из руке у руку означеном лицу. Наши правни односи по есконту једино ће зависити од уговорених услова есконтног посла. Међутим, у погледу менично-правних одношаја, ствари ће изгледати као што следује. У случају, да сам ставио свој потпис на меници, постојаће још и друге обавезе за мене као потписника на меници, али ове ће, наравно, као што већ знамо, бити регулисане искључиво садр-

⁵⁾ Остављамо по страни противречности о правој природи есконта меница, будући да ово нема утицаја на закључке из горње расправе. По овом питању консултовати ауторе наведене у примедби бр. 2).

жином меничног уговора т.ј. по меничном праву и то, без обзира на околност, да ли сам меницу пустио из руке посредством реченог есконтног посла или можда уговором о поклону или најобичнијом продајом менице и томе слично одн. и без обзира на услове којег од ових правних послова. Ако пак нисам стављао никакав потпис на меници, за мене нема никакве менично-правне обавезе; али ћу ипак и даље бити обавезан а имаћу и права, сходно поменутиим условима есконта, који, како се види, стоје независни од постојања односно непостојања моје менично-правне обавезе. И тако, у колико (према овом истом примеру) буде било неизвршења по есконтном послу, постојаће подједнако — у сваком случају право на тужбу и овој ће се удовољити, па било да сам ставио потпис на меници било да сам је без потписа предао из руке у руку.

Даље. Према познатој трговачкој пракси, овај есконтни посао са једном истом меницом понавља се, по правилу, више пута на тај начин, што ће поменути банкар закључити нов есконтни посао са овом меницом, коју ће, у вези тога и у том циљу, индосирати на сауговорача по реченом новом есконтном послу т.ј. на једног другог већег банкара одн. банку, примajući од ове за то новчану своту, обрачунату по есконтној стопи нижој од поменуте.⁶⁾ На представљени начин поступиће и сваки следећи банкар. — Свака пак од појединих есконтних стопа претставља индивидуалну цену односно елеменат за исту за банкареву услугу т.ј. за обављање сваког појединог есконтног посла. Следствено томе, у сваки уговор о есконту мора безусловно бити унет и споразум о есконтној стопи, у вези чега, ниједна од есконтних стопа не протеже се аутоматски својим дејством у будућност. Есконтна стопа, као што се уочава, дејствује одмах и то само између непосредно уговарајућих странака, у једном одређеном есконтном послу; она је један од његових основних састојака и, наравно, рађајући се у крилу овога посла и ради овога посла, гаси се заједно са њим. Поготову онда, и с обзиром на све оно што смо у ранијим излагањима установили, есконтна стопа, већ једном употребљена у ма коме од обављених есконтних послова, не може, као

⁶⁾ На овој разлици између есконтних стопа зарађује овај први банкар и ова зарада и јесте повод обављању даљих есконтовања једне исте менице.

стран ванменично-правни елемент, доћи до примене код чисто менично-правних односа из менице, која је истовремено била повезана са овим неменичним пословима есконта. У толико пре, најзад, ова стопа из есконта не може ниуколико деловати код вршења регреса т.ј. када дође у питање наплата мораторних интереса.

Потребно је, напослетку, утачити још једну од битних околности у расправи предметног питања. Реч је о једној техничкој околности, која задира у саму природу меничног права. Навели смо већ негде раније, да менично право има један посебан процесус у стварању, измени одн. гашењу својих правних односа. Тако, један од битних услова за циркулацију менице јесте захтев, да се целокупан менични уговор безусловно стави на менцу — у менични слог. Сваки менични уговор склопљен је, у целини, једном за свагда, путем исписивања меничног слога и сви учесници у овом уговору ступају у обавезу једино стављањем свога потписа. Никакву посебност ниједан потписник за себе не уговара, ни у меници нити ван ње, већ се један од другог разликују само својством своје обавезе — акцептант, авалист — а не садржином своје обавезе. Правопријемници менице морају брзо и лако бити у потпуности обавештени о свима својим правима као и о свима својим обавезама; ма какав споразум, налазећи се ван менице, нема ни стварних ни правних услова да им дође до знања. Менично правне одредбе, с тога, игноришу и не штите овакве споразуме,⁷⁾ а тргоавчко-менична пракса не пружа нам примере о томе, да се разноврсни уговори прикључују материјално-физички уз меницу, јер би несумњиво учинили од ње, не лак лист хартије као оживотворену вековну тежњу за погодан и брз саобраћај, већ гломазну и дебелу збирку папира, коју ни закон ни привредна пракса не би могли прихватити а да оваквим техничким поступањем не поруше принцип преносивости код меница. На пример: А. есконтује меницу и ову индосира на Б-а. Б. поклања меницу и уступа је индосаментом на В-а; В. прода ме-

⁷⁾ Овим ћемо се мало ниже још подробније позабавити. Иначе, изузетци од овог начела јако су малобројни и побројани су лимитативно у законодавству о меници, као делимичан акцент или ванменични уговор о меничној задози. Међутим, уговор о есконтној стопи одн. о неком њеном накнадном дејству не налази се међу овим изузетцима.

ницу Г-у и на њега је индосира. Есконтна стопа се овде јавила код уговора између А-а и Б-а, док је меница већ дошла у руке Г-у. Поставља се питање: како ће Г тражити од А-а мораторну камату израчунату по реченој есконтној стопи? Од две ствари једна: или ће и есконтна листа циркулисати прикључена меници уз изјаву дужника А-а, да се обавезује платити и мораторну камату по уговореној есконтној стопи и то сваком имаоцу предметне менице — или ће се камата са означањем есконтне стопе укључити у менични слог. И једно и друго предложено решење противи се од самог почетка и у целости како меничном законодавству — §§ 1 - 5 мен. зак. тако и на њему устаљеној привредној пракси. Овај исти одговор важи и за случај, да је меница циркулисала између свих горе означених лица баш само путем есконтовања исте; са већ речених разлога, такође је немогуће одредити, шта има да служи као правни основ за предметну мораторну камату.

Исцрпивши разлоге за неоснованост тврдње, да стопа меничног есконта може доћи до примене у опсегу дејства одредаба меничног законодавства, понаособ код регресног поступка, — да одговоримо и на последњи могућ приговор нашем истакнутом становишту. Може нам се наћи рећи: када не употребљавате есконтну стопу, што би требало чинити већ и према смислу §-а 602 грађ. зак., преко којих се онда то других елемената може установити основ обавези плаћања мораторне камате одн. висина мораторне камате код меничног регреса?

Одговарајући начелно и генерално, можемо рећи одмах да, за утврђивање основа мораторној камати као и код одмеравања мораторне камате из меничног регреса, није ни потребно помагати се уговором о есконту или стопом из есконта одн. и не могу се ови уопште узимати у обзир, будући је само менично право дало специфичне услове за речену мораторну камату.

Само законодавство, које регулише менично-правни саобраћај, служи нам у пуној мери као доказ нашем излагању о томе, какву мораторну камату менични дужник треба да плаћа. Наиме, као првобитан правни факат у овом образлагању, јавља се околност, да је менични потписник само дужник у оквиру и у обиму обавеза садржаних у самом меничном слогу. Мо-рамо, дакле, поћи од начела, већ раније истакнутог, а

то је, да се све менично-правне обавезе морају налазити укључене у садржини меничног уговора. Ма каква обавеза постојећа изван менице није менично-правна и не ужива заштиту меничног права. Поготову, она не обавезује меничне потписнике који на њу нису приста-ли. Поставља се ипак питање, шта бива са обавезом коју би ван менице неко од потписника, унаточ свему казаном, на себе примио? Рекосмо, да таква обавеза не би била менично-правне природе. Ово треба допу-нити утолико, што ће и оваква обавеза бити менично-правна, уколико јој менични закон то својство изрично признаје. Овде се мора нарочито истаћи, да менични закон ово чини лимитативно, само за неколико случа-јева понаособ набројаних у прописима законодавства о меници.⁸⁾ Уколико пак није ово случај, намеће се опет питање, шта ће бити са оваквом обавезом? Важи ли она т.ј. утиче ли она на одмеравање мораторних камата? Наш је закључак да оваква обавеза одудара од меничног права. Већ позната нам јако наглашена особеност меничног права не трпи никакво унашање страних елемената у менично-правне односе. Све што је по схватању теоретичара и законодаваца могло да се сложи са природом меничног права, уведено је у његов опсег. То је учињено на двојак начин: или је изриком менично законодавство признало такву једну обавезу или је пак изриком дозволило да се извесни услови код таквих обавеза могу слободно уговорати. У овим само случајевима, овакве обавезе улазе у склоп меничног права и могу бити предметом менично-прав-

⁸⁾ Колико се из прегледа текстова може видети, закон признаје ме-нично-правну важност следећим обавезама закљученим ван менице: 1) из-јава у одвојеном писмену о датом акцепту — § 28 мен. зак.; 2) писмена но-тификација о неакцептирању или неисплати — § 44 мен. зак.; 3) изве-штаји као и друга писмена о трошковима у регресном поступку — тач. 3) §-а 47 и тач. 3) §-а 48 мен. зак. и § 651 грпп.; 4) писмена о висини уго-ворене провизије — тач. 4) §-а 47 и тач. 4) §-а 48 мен. зак.; 5) писмена изјава о давању извешне покретне ствари или права у залогу за постојећи менични дуг — § 86 мен. зак.; 6) овлашћења за примање меничне обавезе — § 98 мен. зак. и § 652 грпп. Можда би овоме требало додати потврду о исплати односно повратни рачун — §§ 49 и 50 мен. зак. и § 651 грпп., који служе за доказивање меничне обавезе како нису обавезе у техничко-правном смислу нити су сачињени у облику менице; исто тако, могао би се протест узети у обзир, будући да ствара обавезу са менично-правним дејством за меничне потписнике, мада не претставља обавезу у правом смис-лу речи већ је званичан акт државних власти — тач. 3) §-а 47 и тач. 3) §-а 48 и § 49 мен. зак. и § 651 грпп. у в. §-а 70 мен. зак.

них захтева и санкција. Следствено томе, кад се је баш овако и поступило, то значи да свака она обавеза одн. сваки онај правни посао, који није обухваћен пропи-сима меничног законодавства, не може се нипошто узети у обзир нити остваривати у менично-правном поступ-ку. И обрнуто, у допуњу реченог, сви посебни спора-зуми, који су овако прихваћени у меничном праву, има-ју бити склопљени па и остваривани само на онај на-чин како то менично-правни прописи опредељују. Кон-статујемо даље, да је законодавац, доследно развија-јући ово своје принципиелно становиште, унео један специјалан пропис у законик о судском поступку у грађанским парницама. То је одредба §-а 651 грпп., која наређује шта се меничном тужбом може тражити као и шта ће се по тој тужби пресудом досудити. Озна-чени пропис одређује, да ће се пресудом уз главни ме-нични дуг, садржан у меничном слогу, досуђивати још и споредне тражбине као и судом одмерени трошко-ви, а да би се оваква пресуда и донела, меничној туж-би морају поред менице бити прикључени још и про-тест и повратни рачун, наравно, уколико за ове посто-је захтеви у тужби. Ово је строга формалност и про-пис је потпуно јасан: *никакав правни посао, који би текао паралелно са трасирањем одн. индосирањем ме-нице и т.сл. као ни податци о томе послу НЕ МОГУ СЕ УНОСИТИ У МЕНИЧНУ ТУЖБУ*. С тога, нема баш ни-какве могућности да се у меничној тужби наведу подат-ци из евентуално постојећег есконтног посла и да се на њима заснује ма какав захтев по меничном дуговању. С друге стране, упоредо са овим, разрађујући у детаљи-ма ово своје гледиште и у самом крилу меничног права, законодавац је одређено и подробно изложио све са-стојке повериоачевог потраживања у регресном поступ-ку. То су баш они горе напоменути специјални услови, којима менично законодавство нормира мораторну ка-мату, супротстављајући се овим својим изричитим и детаљним одредбама слободном утоварању камате у питању. Прописи §§-а 47 и 48 мен. зак. прецизирају, да ће имацац менице одн. лице, које је меницу иску-пило, моћи меничном тужбом тражити: *меничну своту, мораторну камату, трошкове* (протеста, извештаја као и остале) и, најзад, *провизију*.⁹⁾ Све ове своте по ло-

⁹⁾ Види се да ови прописи §§-а 47 и 48 мен. зак. чине органску це-лину са већ цитираном одредбом §-а 651 грпп.

гици ствари свакако припадају повериоцу. Но, саобразно духу меничног права, да поједини споразуми, сачињени ван менице, нарочито о овим наведеним споредним потраживањима, не би дошли у сукоб са природом менично-правних односа т.ј. да не би заснивали веће или другачије обавезе од оне коју меница садржи и која је основна и дефинитивна у датом меничном односу — закон, као што смо већ и навели, лимитивно набраја ове споразуме, одређујући им притом и услове. Према томе, сва ова назначена повериочева права оснивају се на закону т.ј. имају свој правни основ у самом закону. Следствено, никаква посебна ванменична обавеза, која би заснивала или би у неком смислу обележавала ова или друга нека повериочева права, не може имати правног дејства нити икаквог утицаја у оквиру поступка, који се води на темељу одношаја из менице, те, сем за случај напоменутих законом дозвољених модалитета, нема места никаквом посебном споразуму.

Менични закон као *lex specialis* одредио је, дакле, посебним прописима и мораторну камату код меничног регреса. Цитиране одредбе §§-а 47 и 48 мен. зак. под својом тач. 2) изриком потврђују да, у случају вршење регреса, ималац менице - поверилац може извршити наплату и мораторне камате по стопи од 6%, рачунајући од доспећа менице. Саобразно реченим прописима, ова се камата може обрачунавати само по стопи од 6% т.ј. ова стопа не може бити ни већа ни мања од 6%.¹⁰⁾ Ово је закључак до кога смо дошли приказаном анализом практичног дејства раније изложеног и упознатог принципа из савременог меничног права, према коме се, у начелу, не дозвољавају споразуми ван менице, па, наравно, самим тим, ни ванменично уговарање мораторне камате¹¹⁾. Практична разрада овога

¹⁰⁾ Наравно, поверилац се може према поједином па и према свима обвезницима одрећи ове камате било у целости било једним делом и само у овом смислу и на овај начин може доћи до измене ове законом установљене каматне стопе. Но, ту је већ у питању општи правни принцип слободног располагања својим правима.

¹¹⁾ Потсећамо на већ дате податке о томе, да споразуми ван менице само по изузетку важе т.ј. уколико их менично законодавство у својим нормама изрично прихвата. Интересантно је истаћи, да је у ранијим епохама — пре кодификације меничног права, постојао приличан број споразума сачињаваних одвојеним писменом, ван менице, а са менично-правним дејством, као (случај акцепта, авала итд., па се у француској пословној пракси овакво давање авала задржало и до данашњих дана.

начела дата нам је и фактом, — да се ни у једном пропису меничног законодавства не налази дозвола уговарања неке посебне мораторне камате односно неке друге њене стопе различите од оне коју сам закон одређује, док једновременно, баш на супрот овоме, у истом горе означеном законском пропису, изричито се дозвољавају посебни ванменични споразуми у односу на провизију — тач. 4) §-а 47 и тач. 4) §-а 48 мен. закона. Но, истакнуто становиште о постојању искључиве законске стопе мораторних камата у меничном праву поклапа се — у складу је и са генезом схватања, које се по овом питању јавило као једно заједничко гледиште у свету односно у широким пословним круговима код привредно најнапреднијих народа. На ово нас упућују појава и последице узајамног дејства пословне праксе и некојих од најглавнијих страних законодавства о меници. Тако, у свима законодавствима све три главне групе — англосаксонске, континенталне - немачке и француске — питање меничних мораторних камата позитивно је решено. Сви ови менични закони садрже изричне прописе о томе, да у регресном поступку поверилац може уз главни менични дуг наплаћивати још и мораторне интересе. Енглеска и француска група закона не нормирају величину стопе за ове мораторне камате, док немачка група као и блиска јој група закона израђених по угледу на Хашки регламан од 1910 односно 1912 године (у коју спада и наш данас важећи менични закон) а исто тако и Униформни закон о меници из Женевске конвенције од 1930 године одређују изричито и висину каматне стопе и то, без мало, сви подједнако, са 6%. — Англосаксонско законодавство, као што напомену смо, не умерава величину ове каматне стопе, али, иако у привредној пракси долази до склапања споразума по предмету мораторних камата односно њихове стопе, англосаксонски судови не воде рачуна о тим споразумима већ досуђују само законску камату, а једино, ако је у самом слогу менице унета јасним одређењем и каматна стопа баш за мораторну камату, судови ће тада овако утврђену мораторну камату и досуђивати — и то, без обзира на законску камату. Наведеном треба додати још и ту околност, да енглески менични закон, у свом чл. 57 под тач. 3), уређује, да иако по закону већ постоји овлашћење на наплату мораторног интереса, мо-

же суд одбити захтев за овај интерес било у целини било за један део; а, кад је у самој меници обухваћена менична сума са интересом, чија је стопа одређена, суд може по свом нахођењу, било удовољити било неудољити захтеву да се и мораторне камате одмеравају по стопи камата из менице¹²⁾. Одавде несумњиво зрачи двојака тенденција: 1) тежња за једнообразношћу при одмеравању мораторних камата и 2) жеља да се преко судова постигне правичност чак и приликом појединачних одмеравања ових камата. — Француска група меничних законодавстава, видели смо, такође не утврђује својим прописима никакву стопу мораторној камати. Истакнути правници, Лион-Кан и Рено,¹³⁾ на бази сопствених опсервација и с погледом на праксу француских судова, категорички тврде, да се мораторне камате у питању обрачунавају по стопи од 6%. И овде, дакле, доминира осећај за једнообразношћу код одмеравања стопе мораторних камата, одакле, као корелатив, следује, самим тим, извесна општа правичност код реченог обрачунавања. — Немачка пак група меничних закона, затим, закони потекли од Хашког реглемана као и женевски Униформни менични закон, рекосмо, садрже, сви без мало, прописе о томе, да се мораторна камата одмерава по стопи од 6%. Немачки менични закон дословно вели у своме члану 50: „Тужба имаоца менице, који је исту протестовао због неисплате, обухвата само: 1) неисплаћен износ менице и поврх тога 6% годишње камате,¹⁴⁾ рачунајући од доспећа; 2) трошкове протеста и остале; 3) провизију у износу од 1/30%.“ Редакција ове одредбе не оставља ни мало сумње у то, да су изложени ставови меничног потраживања у регресном поступку законом одређени у потпуности и коначно, тако, да се заиста не види у чему би могло доћи до измене одн. допуне каквим накнадним споразумом. Наиме, да се је хтела оставити сло-

¹²⁾ Falconbridge, op. cit., p. 765, који се у својим разлагањима позива и на Бајлса и на Чалмерса.

¹³⁾ Lyon-Caen et Renault, op. cit., №372; интаресантно је напоменути, да се они чак и не баве расправљањем случајева, у којима би било речи о ванменичним споразумима о мораторној каматној стопи у случају меничног регреса.

¹⁴⁾ Michaelis, op. cit., s.s. 256, 257.

бода странкама, да склапају спорадичне ванменичне уговоре по предмету стопе меничне мораторне камате, било би посве излишно законом нормирати висину предметне каматне стопе. У приватно-правном законодавству сваке земље постоји пропис о највишој каматној стопи, која важи увек, за све случајеве, кад странке стопу не уговоре нити се камате изриком одрекну; а у највећем броју земаља одн. законодавстава усвојена је као речена каматна стопа баш стопа од 6% и то баш у земљама где важе поменути менични законици немачког типа одн. хашког и женевског узора. Свакако, да би се тада, по питању ове каматне стопе, остало код општих услова — без поименичног означавања висине ове стопе — и који су нам већ познати из меничних законодавстава раније епохе одн. меничних законодавстава англо-саксонске и француске групе тј. остало би се код старог правила: не нормирати висину ове каматне стопе и оставити, у начелу, слободу за уговарање исте. Међутим, кад се баш у свима овим модерним законима о меници, као савршенијим творевинама од ранијих меничних закона, нашло за потребно да се изриком обележи висина ове каматне стопе, онда то без икакве сумње значи само једно, а то је, да се је хтело на сваки начин прекинути са ранијим схватањем о слободи уговарања мораторних камата одн. њихове стопе. С тога је и модерни менични закон Републике Кине, чинећи отступање од оваквог става својих савременика — једићи од свих колико је нама познато — и дао саобразно напред реченом одговарајућу редакцију. У том циљу, одредба §-а 94 овога закона овлашћује повериоца, да у регресном поступку може наплаћивати још и мораторну камату и то по стопи од 6%, „ако већ нема уговорене стопе“.¹⁵⁾ Ово несумњиво упућује на већ казани закључак, наиме, да је стилизација ове стереотипне одредбе у односним модерним меничним законима јасна и категоријска: стопа од 6% јесте законска и ексклузивна — никаквим споразумом не може се изменили; да би се пак ова стопа могла иземнити, овлашћење за то мора се дати у самом законском тексту, што је у реченом кинеском

¹⁵⁾ Околност да је кинески менични закон прихватио речено отступање, може се објаснити тиме, да је Кина, будући претежно у пословним односима са англосаксонским светом, желела створити, у овом питању трговачки важном, исте оне услове, које пружа и англосаксонско право.

закону ради тога и учињено. Основаност оваквог закључивања потврђује нам се, најзад, још и следећом околности: после пререволюционарног руског меничног закона — убрајаног у немачку групу и који је задржао у свом чл. 50 познати нам пропис о законској стопи мораторне камате од 6% — долази менични закон С.С.С.Р. из године 1922, један од најмодернијих, обрађен у сваком погледу првокласно и који, након извршене савесне и опсежне ревизије свих односних правних појмова и схватања, и даље задржава баш ово гледиште о искључивој законској стопи меничне мораторне камате.¹⁶⁾ У ствари, према овоме сада реченом и с погледом на горе већ изложено становиште и доктрине и судске праксе појављено у крилу англосаксонског и француског права, по питању предметне каматне стопе, овде се испољава сада једна јединица тежња, формирана током времена и која се састоји у томе, да се сви поступци, у оквиру менично-правних односа, доведу у потпун склад са начелима савременог духа меничног права. Савремени дух меничног права, међутим, као што знамо, поставља, као један од принципа, захтев једнообразности тј. да менични уговор буде једнак за све потписнике, пошто менично право, у начелу, не признаје никакве посебне варијанте у поједицим обавезама меничних потписника, па било то у меници било пак нарочито ван ње.¹⁷⁾ Само на овај начин, у истину, поверилац може брзо и лако бити у потпуности обавештен о својим овлашћењима из једног датог менично-правног односа. Ово се, знамо, постиже преко менично-правног начела укључивања интегралног меничног уговора у менични слог или преко једног општијег правног начела — преко искључивог нормирања извесних правних односа у општим или у специјалним законима. Тако је ово схваћено и у нашем меничном закону и питање утврђивања висине стопе код мораторних камата у меничном регресу доведено је тиме у склад са духом савременог меничног права.

Да закључимо. Наш нови менични закон од 1928 год., који је ступио на снагу 19 децембра 1929 године,

¹⁶⁾ Стопа је и овде такође нормирана са 6% — чл. XIV совјетског правилника о трговачким папирима.

¹⁷⁾ С тога, назначили смо већ раније, изузетци од овог начела јак су ретки.

заузео је, у питању мораторних камата у меничном регресу, становиште, које је плод искуства и прогреса. По нашем меничном праву, речена мораторна камата одн. њена стопа јесте законска.¹⁸⁾ Свако преиначавање ове стопе, у макаквој врсти споразума, не може дејствовати у оквиру меничног права. По сили прописа меничног законодавства и нарочито с обзиром на одредбу §-а 651 грп., судови немају овлашћења да у својим пресудама о чисто менично-правним спорним односима тј. у меничним платним налозима укључују и досуду о меничној мораторној камати, обрачунатој по стопи коју су странке утврдиле у неком посебном писмену ван менице, као што би на пример била есконтна листа.¹⁹⁾ Отуда и долази логичан ред ствари у редакцији прописа нашег меничног законодавства. Као допуна нормираним условима о регресним свотама из §§-а 47 и 48 мен. зак. и садржају меничне тужбе по §-у 651 грп., јављају се сходно §§-има 49 и 50 мен. зак. документи на којима се заснивају регресна потраживања. Уз ова овлашћења, потичућа из назначених докумената — менице, протеста и рачуна о исплати, закон сам, не признајући даље важност никаквом другом документу, оснива сва остала овлашћења меничног повериоца. Следствено, есконтна листа није прихваћена ни као докуменат ни као извор овлашћења у оквиру дејства прописа меничног права. — Но, ипак, ми видимо, да странке покушавају, да и преко тога пређу и да уз есконт уговарају и мораторну камату за случај вођења меничног регресног поступка. Оне то чине, као што знамо, с позивом на околност, да мораторни интерес није менични састојак, те да с тога може бити предметом једног грађанског уговора. Ова тврдња у потпуности је поповргнута досадашњим разлагањима:

¹⁸⁾ Тако и Павловић, *op. cit.*, стр. 274 а тако исто и Стражицки, *op. cit.*, стр. 144 — Др. Т. Павловић тврди чак и то (у чему се и ми са њим слажемо), да и код меница, које по закону могу носити камату (као менице по виђењу) и чија би стопа била уговорена изнад 6% годишње — рецимо 8% — ова каматна стопа из овакве менице дејствовала би само до меничног рока — доспећа; после тога, камата, која постаје мораторна, не може имати већу стопу од ове законом одређене г.ј. 6% годишње. Др. М. Стражицки, међутим, ипак лично заступа, као што смо и навели, горње гледиште, напомиње да и супртно мишљење постоји.

¹⁹⁾ Поверилац би могао и овакву камату тражити, али то би морао чинити обичном грађанском тужбом, — наравно, под условом, да по истој меници не наплаћује мораторну камату и у меничним регресном поступку.

менично законодавство са познатом нам одредбом §-а 651 из грађанског парничног поступка означаје мораторну камату из регреса као менично-правну тражбину и према томе као законом установљени састојак менично-правног потраживања; само као таква, ова тражбина може се меничном тужбом захтевати. Самим тим, пред овим правним и фактичким препрекама, отпада свака могућност склапања макаквог грађанског уговора о мораторној камати за случај меничног регреса, поготову пак, нема места примени §-а 602 грађ. зак. у циљу протезања дејства каматне стопе из неког ранијег неменичног уговора, као рецимо из есконтног посла, на поступак у меничном регресу. Ово је све јасно и непобитно. Међутим, може се па и мора се свакако поставити питање, откуда то долази, да странке овако истрајно поступају и да им гледиште судова у томе следује? Разлог је, у истину, врло једоставан. Прописи, који су претходили садашњим одредбама меничног законодавства, јесу прописи о меницама из §§-а 76 - 165 и §§-а 167 - 170 нашег српског трговачког законика, које су заменили прописи садањег меничног закона од 1928 године. Ове норме §§-а 76 - 165 и §§-а 167 - 170 трг. зак., у ствари, јесу копија односног дела француског трговачког законика. И, као што француски трговачки законик не нормира висину стопе меничне мораторне камате, ни наш законик ово не чини — § 158 трг. зак. То је, већ смо видели, она група меничних законодавастава, која оставља слободу за уговарање предметне камате. Значи, читаво 3/4 столећа наши привредници као и наше правосуђе користили су и одобравали ову законом забрањену слободу уговарања камата и, лако је разумљиво, нису одмах уочици наступели преокрет у гледишту светске напредне пословне средине као ни нова стремљења у праву по истакнутом питању.²⁰⁾ Ово, утолико пре, што, изван оквира меничног права, остаје и даље на снази начело слободног уговарања камата обичних или мораторних, наравно, у границама законом дозвољеног максимал-

²⁰⁾ Ово се већ запазило код стилизације меничног уговора испуњеног на меничном бланкету. И данас још, менични формулар је сасвим истоветан са оним састављеним под владом ранијег меничног законодавства и садржи податке који данас нису више потребни за важност менице и који шта више не представљају најчешће (да не кажемо никако) ни интенцију странака ни смисао њиховог уговора.

ног износа каматне стопе. Наведеном објашњењу треба додати још једну околност од прворазредног значаја. Наиме, у исто доба, за нешто мање од 70 година, био је на снази, упоредо са означеним ранијим законским правилима о меници, и српски грађински поступак саобразно чијим прописима — § 453 у в. §§-а 451 и 98 г.с.п. — менична се тужба није, као данашња, разликовала од обичне редовне грађанске тужбе. Њен слободан слог сасвим је одговарао несметаној слободи уговарања каматних стопа, јер је прихватао сваку врсту општег законског доказног сретства, па, наравно, и есконтну листу, употребљену сходно разумевању цитиране и објашњене одредбе §-а 602 грађ. зак. Но, још нешто. Из свега овога до сада објашњеног излази, да, практично, један менични обвезник, који закључује истодобно и уговор о есконту, плаћа скупље редован интерес по есконту — до 8% па раније и до 12% — док мораторна камата, која је нека врста грађанске казне, бива нижа — јевтинија. Испада као да неуредан платиша бива фаворизиран уместо кажњен; новац задржава после рока - меничног доспећа по јевтинијој камати — по есконту је платио за узет новац од 8% па до 12% годишњег интереса, док, после доспећа, може исти задржати по камати одн. каматној стопи нижој тј. за 6% годишње. У ствари, ма како да ово изгледа нелогично па и неправично, ипак је ово сасвим у складу са условима менично-правних односа и са поступком везаним за исте односе. Менично право, уопште узев а понаособ у регресном поступку, одликује се нарочито изузетном строгошћу, менично-правном строгошћу, која, под специјалним околностима стављеним и у прописе данас важећег грађанског парничног поступка — §§ 649—654 у в. §§ 643—648 грп.п. тешко везује и притеже све потписнике-обвезнике, а поготову регресне дужнике. У складу са реченом строгошћу, поступак приликом испуњења меничних обавеза као и у принудном извршењу и ликвидирању особито је брз и безобзиран. С тога баш, у начелној тежњи, да успоставе потребну равнотежу између странака и њихових интереса у опреци, и правна теорија и привредна пракса потрудиле су се да меничном дужнику, гоњеном и притиснутом оволиком строгошћу, пружи у том циљу одговарајуће погодности. Одавно су сви били сагласни у томе, да меничног дужника не треба,

с обзиром на ове услове строгости, предуго држати под ударом дејства менично-правног поступања. Правично је, да време трајања његове обавезе, у поређењу са трајањем обавезе обичног дужника из приватно-правних односа, буде краће и, већ од раније, с тога, закони уређују много краћу застарелост обавеза у крилу меничног права, но што је то учињено код општих грађанско-правних односа. У грађанском праву, нормална општа облигациона застарелост јесте, знамо, 24 године, док је у меничном праву ограничена на три односно једну односно пола године, а евентуално, по изузетку, може да се протегне највише до шест година. Руковођени реченом мишљу и с обзиром на добро познате прилике из практичног живота т.ј. с обзиром на озбиљност материјалне ситуације меничног дужника — његова оскудца у новцу ради које се и решио на закључење престроге меничне обавезе — и, самим тим, с обзиром на његову потчињеност даваоцу меничног зајма, и доктрина и пракса заузеле су нужно становиште. Не треба, наиме, дозволити, да поверилац притискује дужника још и претераним мораторним каматама и да сам поверилац, по својој вољи, како законом одређену строгост тако и сагласно утврђене услове меничног уговора, мења и поопштрава овим иначе згодним и одвећ добро познатим и озлоглашеним путем неограниченог товарења лихве и других трошкова на и сувише озбиљно оптерећеног меничног дужника. Ступањем на снагу прописа §§-а 47 и 48 мен. зак. и других односних прописа, законодавац је, поред већ раније уведене скраћене застарелости, још више обезбедио потребно уравнотежавање менично-правних односа између дужника и повериоца, одређујући једнообразну и умерену стопу од 6% годишње за све мораторне камате у меничном регресу.

Гледиште, дакле, о слободи уговарања меничних мораторних камата, које судови сматрају потребним да и даље бране, јесу заостала схватања, која су раније владала у менично-правним односима, и која су, будући дуго и често у примени, ухватила чврст корен код привредника и силом обичаја створила врсту судске праксе. Видели смо, међутим, да дух савременог меничног права разбија овакве напоре. И овде, као и у сво-

јим другим областима, право неуморно настојава да васпостави правичну равнотежу интереса у односима повериоца и дужника.

БЕОГРАД

1944

Д-р Љ. Бајаловић

35014